

Nr 177.

Av herr **Möller m. fl.**, om beredande av ökade möjligheter för lantarbetare m. fl. att erhålla egna jordbruk.

I skrivelse den 25 maj 1928 (nr 232) anhöll riksdagen om utredning och förslag rörande beredande av ökade möjligheter för lantarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk. Denna skrivelse var föranledd av vissa motioner vid nämnda riksdag. Grundtonen i alla dessa motioner var, att då gällande grunder för de statliga egnahemslånen icke voro ägnade att göra det möjligt för ovannämnda befolkningskategorier att med tillhjälp därav skaffa sig jord att bruka. Enär dessa motioner av vederbörande utskott behandlades i samband med den då föreliggande kungl. propositionen med förslag till nya bestämmelser för den statsunderstödda egnahemsverksamheten och här berörda skrivelse av riksdagen beslöts i samband med beslut om dylika bestämmelser ligger ju redan i detta faktum den meningen uttryckt, att även dessa nya bestämmelser äro otillräckliga, för att vinna det angivna syftet.

Att möjligheter att skaffa sig jord skapas för dem, som arbeta för andra i jordbruket, har även genom riksdagens ovan återopade skrivelse erkänts vara ett samhällsintresse av vikt. Det är i själva verket nödvändigt, om det minsta mått av social trivsel skall förefinnas hos dessa medborgargrupper. Hundratusentals personer här i landet äro sysselsatta med jordbruksarbete å andras jordbruk. De flesta sakna möjlighet att genom egen kraft kunna övergå till att ens i någon mån bli sina egna. Då dessutom å många orter det stora flertalet även saknar tillfälle att övergå till industriarbete eller annan mera lönande sysselsättning än jordbruksarbete, blir dessa människors ställning tröstlös, då varje möjlighet att kunna tillkämpa sig en ekonomiskt sett bättre ställning eller ett större oberoende synes utesluten. En dylik situation är ägnad att skapa modlöshet och apati. Det måste anses lända till samhällets skada, varhelst bland folket dylika stämningar göra sig gällande.

Men hela denna fråga om de mindre bemedlades möjligheter att skaffa sig jord att bruka har blivit i hög grad utvidgad under den tid som förflutit, sedan riksdagen avlät ovan omnämnda skrivelse. På grund av många omständigheter och ej minst ikraftträdandet av 1927 års arrendelagar har det blivit alltmera uppenbart, att arbetarfrågan inom det nordsvenska skogsbruket kommit i ett nytt och tillspetsat läge. Medan för allenast ett årtionde sedan skogsarbetet var huvudsakligen ett säsong-

arbete, som den jordbrukande befolkningen sysselsatte sig med vintertiden och som av ålder å många orter varit en väsentlig förutsättning för denna befolknings försörjning, har, genom de alltmera utbredda huggningarna av pappers- och kolved sommartid, skogsarbetet flerstädes utvecklats till en mera kontinuerlig förvärvskälla, där rena lönearbetare i allt större utsträckning vinna insteg. Jämsides med utvecklingen med tilltagande sommarhuggningar går motoriseringen av skogskörslor. Vägar anläggas i de stora bolagens skogar och traktorer och andra motorfordon begagnas alltmera till virkets framforsling. Behovet av hästar för skogskörslor är därför statt i tillbakagång. Även häri ligger orsak till minskning i den jordbrukande befolkningens tillgång på skogsarbete.

Denna tekniska utveckling tillsammans med den stora tillgången på arbetskraft och arbetskraftens större rörlighet på grund av kommunikationsväsendets förbättring har lett till, att de stora bolagen icke synas ha samma intresse som förr av att bibehålla sina arrendeställen. Då det i alla dessa bruksdelar liggande värdet förräntar sig sämre än bolagens övriga tillgångar, ha bolagen flerstädes börjat att vidtaga åtgärder för arrendegårdarnas försäljning. Man torde alltså ha att räkna med alltmera omfattande försäljningar av arrendegårdar under bolag. I ett stort antal fall sakna arrendatorerna tillräckligt stora ekonomiska resurser för att övertaga stället med äganderätt. Icke ens med tillhjälp av egnahems-lån är detta möjligt — åtminstone icke utan en mycket betydande sänkning i arrendatorernas levnadsstandard. Men arrendatorerna ha oftast ingen annan utväg än att köpa. Det är alltför ovisst att lämna den enda utsikt till försörjning man har utan att vara viss om någon annan i stället. Det är följaktligen trängande nödvändigt, att åtgärder vidtagas för att lämna bolagsarrendatorerna verksam ekonomisk hjälp, då de tvingas att med äganderätt förvärva sina ställen.

Men många av dessa arrendatorer, som tvingas mycket mot sin vilja att bli självägande, och mången redan självägande bonde ha anledning fråga sig, vad deras kommande öde skall bli. Om de icke längre kunna påräkna skogsarbete, huru skola de då kunna existera? Denna mycket allvarliga och djupgående fråga skall dock icke upptagas i detta sammanhang. Troligt är väl, att ett icke ringa antal jordbrukare i de norra delarna av landet, som icke besitter stödskog i tillräcklig omfattning och som därför för närvarande icke kan draga sig fram utan med tillhjälp av skogsarbete åt andra, skall kunna komma i tillfälle att försörja sig helt och hållet som jordbrukare. Den ovan berörda utvecklingen av vårt kommunikationsväsen har redan medfört, att jordbruk, som för ett tiotal år sedan saknade varje möjlighet att avsätta några jordbruksprodukter, nu fått helt andra förbindelser med avsättningsorterna. Och ännu torde denna utveckling icke ha nått sin kulmen. Tillsammans med moderna driftsformer för jordbruket bör nu antydva nya läge, såsom ovan påpekats, kunna leda till att ett antal av de jordbrukare, som icke längre förmår uppbringa det

nödvändiga skogsarbetet, lyckas vinna hela sin bärgning av jordbruket.

Med detta för ögonen bör det vara angeläget att se till, att brukningsdelarna ha förutsättningar att kunna drivas som självständiga jordbruk. Då det här gäller de norra delarna av landet, synes det vara nödvändigt, att brukningsdelarna i allmänhet äro försedda med nödig husbehovsskog men även att åkerarealen eller åkerarealen tillsammans med olingsbar mark är tillräcklig. I de fall, där staten på ett eller annat sätt ekonomiskt biträder vid frilösning av arrendejordbruk, bör därför stadgas sådana villkor för statens medverkan, att ovan angivna förutsättningar verkligen föreligga. Men det ligger också vikt vid, att i detta avseende träffade bestämmelser i de enskilda fallen efterlevas, så att ej genom slentrian eller undfallenhet avsikten förfelas.

Även i fråga om jordbruk, som redan befinna sig i enskild ägo, böra åtgärder vidtagas för att i förekommande fall göra dem lämpade att existera utan stöd av skogsarbete. Redan nu kunna egnahemslån erhållas för utvidgning av ofullständiga jordbruk. Detta torde även gälla då fråga är om inköp av husbehovsskog. Men det torde otvivelaktigt vara så, att bland dessa mindre jordbrukare, varom här är fråga, kunna finnas åtskilliga, för vilka egnahemslånen äro otillräcklig hjälp för ett fullständiggande av jordbruket. Särskilda åtgärder kunna här behöva tagas i anspråk såsom för obemedlade jordsökande överhuvud.

Men även om staten ville på det mest frikostiga sätt lämna hjälp för fullständiggande av ofullständiga jordbruk, bleve helt säkert ändå hjälpen otillräcklig i många fall, helt enkelt därför, att någon jord icke kunde uppbibras för ändamålet. Naturligtvis finnas fall, där ingen makt i världen kan göra någon ändring i ett dylikt förhållande. Men i andra fall består hindret allenast däri, att ägaren till den angränsande och för ändamålet lämpade jorden icke vill avhända sig den. Om denne jordägares intressen icke i för honom betydelsefull omfattning skulle trädas för nära, men om ett ofullständigt jordbruk skulle kunna giva sin innehavare utkomst på ett bättre sätt än tillförne, nog borde det väl i ett dylikt fall vara självklart, att ett starkt allmänt intresse kräver, att staten exproprierar jorden åt den, som är i behov därav. Det har visserligen ofta invänts mot detta krav, att det vore onödigt att införa en dylik expropriationsrätt, enär de fall, vari den skulle visa sig nödvändig att tillgripa, bleve helt få, att följaktligen hela anordningen är onödig. Nu är det tydligt, att det aldrig kan åstadkommas ett statistiskt belägg på behovet av en expropriationslagstiftning med syfte att möjliggöra fullständiggandet av ofullständiga jordbruk. Men vittnesbörd från olika håll göra dock sannolikt, att å många orter en expropriationslagstiftning är den nödvändiga förutsättningen för att folk skall kunna få köpa jord. Helt nyligen skildrades alldeles oemotsagt i tidningspressen, hurusom i Graninge socken i Ångermanland finnas ej mindre än 113 s. k. torpägare, d. v. s. självägande småbrukare, vilka

friköpt torp från ett bolag. Flertalet av dessa jordbruk äro för små för att någon skall kunna få full försörjning därpå. Skogsarbete i tillräcklig omfattning finnes ej. Det arbete, som förekommer, får ofta bedrivas miltals från hemmet. Åtskilliga av dessa små jordbrukare ha förklarat sig önska inköpa odlingsbar mark för att därmed göra stället bärkraftigt. Lämplig mark finnes å bolagets angränsande ägor, men den säljes icke. Dylika exempel skulle otvivelaktigt kunna nämnas från olika håll av landet. Allt nog, vilka åtgärder, som än vidtagas från statens sida för att göra ofullständiga jordbruk bärkraftiga, komma de icke att leda till ett tillfredsställande resultat, så länge expropriationsrätt saknas för jordanskaffningen.

Enligt uppgifter från vitt skilda håll finnas bland de befolkningsgrupper, som ha sysselsättning med skogsarbete, en betydande del, som icke har någon jord alls att bruka, ja, ej ens en tillfredsställande bostad. Å många orter torde antalet gifta och samtidigt jordlösa skogsarbetare gå till en fjärdedel av hela skogsarbetarestammen. Ville man lägga till de jordlösa skogsarbetare, som äro s. k. hemmasöner, stiger antalet till inemot hälften. Med den nya utvecklingen av skogsarbetet till en mera kontinuerlig sysselsättning året runt är det naturligt, att det skall komma att finnas allt flera skogsarbetare, som icke äro jordbrukare i egentlig mening. Men de behöva först och främst ha bostad för sig och sin familj, vilket behov icke för närvarande kan sägas vara tillgodosett. Dessa arbetare ha ofta sitt arbete förlagt till trakter, där bebyggelsen är synnerligen gles. Men de behöva också ha en liten bit jord att bruka. De måste vara i stånd att själva producera en del livsförnödenheter, som det i annat fall skulle medföra svårigheter för dem att skaffa. På kronans skogar i de norrländska länen har staten genom kronotorpsinstitutionen skapat möjligheter för uppkomsten av dylika skogsarbetareställen. Men för övrigt kan en skogsarbetare icke nu erhålla ett sådant stöd, att han har möjlighet att lösa sin jord- och bostadsfråga. Det är ju nämligen att märka, att skogsarbetaren har så låga årsinkomster, att han icke förmår att medelst egnahemslån skapa sig det hem han behöver. Att det i samband med utredningen om de mindre bemedlades jordfråga även vidtages åtgärder för att skapa möjligheter för nu jordlösa skogsarbetare att lösa sin bostads- och jordfråga är därför ofrånkomligt.

Det vore givetvis icke förvånande, om man inför de krav, som ovan framförts, skulle fråga, huruvida det kan vara lämpligt att å ena sidan vidtaga åtgärder för att göra ofullständiga jordbruk besuttna under motivering, att innehavarna saknade den nödiga tillgången på skogsarbete, och samtidigt skapa nya obesuttna brukningsdelar för att giva jordlösa skogsarbetare jord. Det ligger givetvis en viss sanning i den meningen, att det vore bättre, om de jordlösa skogsarbetarna överfördes till någon annan sysselsättning, så att innehavarna av de ofullständiga jordbruken kunde erhålla det skogsarbete de behöva. Men oavsett den svårighet, som

åtminstone för närvarande förefinnes att överföra dessa folkgrupper till annan verksamhet, måste man även räkna med de vitt skilda förhållandena på olika orter. Det torde vara så, att medan på en ort det rent av är överflöd på skogsarbetareställen och mindre jordbruk, förefinnes å andra håll tvärtom ett stort behov av att något göres för att skaffa skogsarbetare jord och bostäder. Förevarande frågor kunna därför ingalunda lösas enligt schematiska linjer. De behövliga åtgärderna måste förlänas en sådan smidighet, att de kunna anpassas efter olika behov och förhållanden. När det gäller skapandet av skogsarbetareställen måste, på samma sätt som skett i bestämmelserna för kronotorp, tillses att nödig tillgång på skogsarbete förefinnes inom orten. Då det är fråga om att fullständiga ofullständiga jordbruk bör även hänsyn tagas till huruvida större förutsättningar finnas för brukaren att vinna sin utkomst genom enbart jordbruk än genom anlitalet av skogsarbete som en förvärvskälla vid sidan av jordbruket.

På alla dessa till skogsarbetet på ett eller annat sätt knutna problem tog riksdagens hemställan 1928 knappast sikte. Därvid ställdes i stället de egentliga lantarbetarna helt i förgrunden. Det är därför på intet sätt förvånansvärt, att den med anledning av riksdagens ovannämnda hemställan utförda utredningen icke heller tagit sikte på de här berörda förhållandena. Anledning torde därför finnas för riksdagen att nu upptaga dessa frågor till övervägande och även hos Kungl. Maj:t göra hemställan om utredning i syfte att åstadkomma de nödvändiga åtgärderna.

Men det torde dessutom finnas stor anledning för riksdagen att påfordra förnyat övervägande från Kungl. Maj:ts sida av den del av de obehagliga jordfråga, varom riksdagens skrivelse 1928 främst handlade. Den utredning, som Kungl. Maj:t med anledning av nyssnämnda skrivelse igångsatte, uppdrogs åt statens egnahemsstyrelse, innan ännu denna styrelse trätt i verksamhet. Utöver det extra arbete, som alltid sammanhänger med en nyorganisation, har denna styrelse dessutom fått sysselsätta sig med en del extraordinära uppgifter. Sålunda hade den under 1928 omfattande utredningsarbeten med anledning av missförhållanden inom egnahemsverksamheten i Malmöhus län. 1929 har den som bekant fått sig särskilda uppgifter förelagda med anledning av ankomsten till landet av de s. k. svenskbyborna. När härtill kan läggas att styrelsen otvivelaktigt pressats att komma med förslag i ämnet inom en knappt tillräcklig tid, är det icke underligt att utredningen blivit otillfredsställande. Sålunda pressades styrelsen av regeringen att framlägga förslag i en del av ämnet så tidigt, att det skulle kunna underställas 1929 års riksdag. Detta förslag, om lantarbetaresmäbruk, rönt vid remissen till myndigheter och intresserade en sådan kritik, att regeringen icke ansåg sig kunna framlägga förslaget för riksdagen. Det återskickades i stället till styrelsen för överarbetning. Men styrelsens majoritet har tydligen av den framställda kritiken övertygats om förslagets olämplighet med påföljd

att den icke ansett en överarbetning löna mödan. I stället har styrelsen nu framlagt ett nytt förslag, om räntefria jordbrukslån. Detta förslag innebär att till obemedlade, som ämnade skaffa sig jordbruk, skulle kunna utlämnas lån, löpande på femton år. Lånen skulle vara räntefria. De skulle vara amorteringsfria under de tre första åren men inbetalas med lika belopp årligen under de påföljande tolv åren. Men dessa lån skulle icke blott kunna lämnas till personer, som ämnade skaffa sig jord, utan även till mindre jordbrukare, som på ett eller annat sätt råkat komma i svårigheter.

Detta förslag har även det vid remissen fått ett mycket dåligt mottagande. Förslaget avstyrkes i förevarande skick av alla de hörda centrala ämbetsverken, lantbruksstyrelsen, socialstyrelsen och statskontoret. Det avstyrkes dessutom av länsstyrelserna i Stockholms, Gotlands, Älvsborgs, Örebro och Västerbottens län. Ett mycket stort antal av de hörda myndigheterna i övrigt ha ställt sig synnerligen tveksamma och i nästan alla yttranden framställes förslag till långt gående ändringar i det framlagda förslaget. Ehuru vi i åtskilliga avseenden dela de framställda betänkligheterna, skola vi icke här ingå på någon kritik. Det synes oss nämligen med hänsyn till vad som skett under remissen vara tydligt, att Kungl. Maj:t icke kan lägga förslaget till grund för en framställning i ämnet. En förnyad utredning torde vara ofrånkomlig. En dylik föreslås också på mycket goda grunder i socialstyrelsens ovan åberopade yttrande.

Men en förnyad utredning torde dessutom vara nödvändig ur ännu en synpunkt. I egnahemsstyrelsen har en ledamot reserverat sig och framfört ett särskilt förslag, om arrendeegnahem. Detta förslag har mötts med mycken sympati av de hörda myndigheterna. I många fall har förordats, att förslaget göres till föremål för en grundlig utredning. I andra fall synes avstyrkandet av detta förslag närmast bero därutav, att man icke tilltror den nuvarande egnahemsorganisationen förmåga att handha den verksamhet, vartill ett bifall till förslaget skulle leda. Med hänsyn till önskvärdheten av att det av reservanten i egnahemsstyrelsen framförda förslaget kommer under en mera ingående omprövning, är alltså även en förnyad utredning nödvändig.

Den nya utredningen bör upptaga spørgsmålet om de obemedlades jordfråga i hela dess vidd. Både lantarbetareproblemet och skogsarbetareproblemet måste allvarligen beaktas. Frågan om olika landsdelars olika förhållanden bör uppmärksammas. Spørsmålet om jordanskaffningen måste desslikes mera ingående prövas. Med andra ord, då de redan verkställda utredningarna till fullo ha visat, att denna fråga är av svårlöst natur, men den allmänna uppfattningen råder, att det här gäller en fråga av stor social betydelse, är det tydligt, att utredningen får frigöras från varje beroende av nu befintliga anordningar och organisationer. Utredningen måste från början inriktas på att den har att söka den bästa lösningen av problemet, varhelst denna står att vinna.

Med stöd av vad sålunda anförts, hemställa vi,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och förslag rörande beredande av ökade möjligheter, *dels* för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk, *dels* för arrendatorer under bolag och därmed jämförliga jordägare att på ekonomiskt överkomliga villkor frilösa sina ställen, när så kommer på fråga, varvid frågan bör upptagas i hela sin vidd och alla tänkbara utvägar till en god lösning prövas.

Stockholm den 21 januari 1930.

Gustav Möller.

Rickard Sandler.

Olof Olsson.

A. J. Bärg.

Edv. Björnsson.
